

UOT 341.2; 341.231.14

DOI 10.34826/NAA.2020.21.4.11

**MÜSTƏQİL DÖVLƏTLƏR BİRLİYİ ÖLKƏLƏRİNDƏ SOSIAL TƏMİNAT
QANUNVERİCİLİYİ HAQQINDA****E.F. Baxşəliyev**

AMEA İnsan Haqları və Hüquq İnstitutu

Məqalədə Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan milli respublikalarda sosial təminat probleminə aid qanunlardan bəhs edilir. Bildirilir ki, MDB respublikalarında problemin həlli ilə bağlı çox işlər görülmüşdür. Lakin hər bir ölkədə bu sahədə vəziyyətin heç də həmişə qanəedici vəziyyətdə olmadığı da göstərilir. Qeyd edilir ki, sosial təminat qanunvericiliyi ilə bağlı əhali arasında təbliğat işlərinin görülməsi olduqca vacibdir. Göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında sosial təminat qanunvericiliyi cəmiyyətdəki yüksək sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinə uyğun gəlir. Respublikada əhalinin, hətta hər bir vətəndaşın sosial təminatı məsələləri qabaqcıl dünya təcrübəsinə əsaslanaraq, ən operativ formada həyata keçirilir. Hüquqi ədəbiyyatlarda bu problemin müxtəlif məsələlərinə aid qanunlar ətraflı şərh edilmişdir.

Açar sözlər: təminat, qanun, müavinət, uşaq, ailə, yaş, program, fərq, prinsip, ölkə.

Aktuallıq. Bu gün dünya dövlətlərinin demək olar ki, əksəriyyətində gündəlik müzakirələrin aparıldığı, daim diqqət mərkəzində olan sosial və hüquqi siyasətlə bağlı məsələlərdən biri də sosial təminat və əhalinin sosial müdafiəsi problemdir.

Sosial təminat dedikdə dövlətin bütün idarəçilik strukturlarının, yerli özünüidarə orqanlarının və iş adamlarının birgə fəaliyyətinin və bunun konkret nəticəsi kimi əhalinin normal həyat şəraitini təmin edəcək tədbirlər kompleksinin icrası nəzərdə tutulur. Sosial təminat əsas insan hüquqlarından biri kimi, insanların yoxsulluq vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlər və proqramların məcmusu olaraq təyin olunur. Sosial müdafiəyə uşaq, ailə, analıq müavinətləri, istehsalatda qəzalarla bağlı xəsarətlər, xəstəlik, qocalıq, əlilliklə bağlı müavinətlər, pulsuz tibbi yardım aiddir. Sosial təminat hüququnun sistemi dedikdə, onun daxilində hüquq normalarının elmi şəkildə əsaslandırılmış düzülüşü başa düşülür. Sosial təminat hüququnun normalarını ümumi və xüsusi hissədə qruplaşdırmaq olar. Sosial təminat hüququnun ümumi hissəsinə hüquqi tənzimləmənin prinsip və vəzifələrini, sosial təminat sahəsində əsas hüquqları ifadə edən normalar daxildir. Xüsusi hissəyə təminatın ayrı-ayrı növlərinin təyin edilməsini müəyyən edən normalar daxildir. Normaların bu qrupları hüquq sahəsinin institutlarını yaradır. Sosial təminat hüququnun sistemi tənzimlənən ictimai münasibətlərin spesifikliyinə uyğun olaraq müəyyən ardıcılıqla yerləşmiş, bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan institutların və normaların məcmusunu ifadə edir.

https://az.wikipedia.org/wiki/Sosial_t%C9%99minat_h%C3%BCquq

Sosial müdafiə cəmiyyətdə davamlı inkişafın, sosial ədalətin təmin edilməsində əsas rol oynayır. Sosial müdafiə siyasəti insanların yoxsulluq həddini azaltmağa yönəlmiş inkişaf strategiyasının vacib elementidir.

Dünya praktikasında, hüquqi ədəbiyyatlarda bu məsələlərə diqqət, problemin qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi zəruri və normal qəbul olunur.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan milli respublikalarda bu problemə aid artıq qəbul olunmuş qanunlar və görülmüş kompleks işlər müəyyən maraq doğurur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün MDB-yə daxil olan 12 milli respublikada sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq, əhalinin sosial müdafiəsi imkanları müəyyən edilir. Bu onu göstərir ki, hər bir dövlətdə, cəmiyyətdə vətəndaşların sosial təminatın vəziyyəti ilk növbədə maddi imkanlar və ölkədəki hakimiyyətin apardığı sosial siyasətin xarakterindən asılıdır.

İşin məqsədi. Məqalədə əsasən ayrı-ayrı dövlətlərdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasında sosial təminat qanunlarının əhalinin sosial müdafiəsi ilə bağlı məsələləri, həmçinin bu sahədə hakimiyyətlə vətəndaşlar arasındakı münasibətlərin necə tənzimlənməsi xüsusiyyətlərini araşdırmağa diqqət yetirilmişdir. Eyni zamanda vətəndaşların öz sosial problemlərinin həllində dövlətdən kömək gözləməsi ilə bağlı məsələlər də tədqiq edilmişdir. Bu zaman hər bir ölkədə sosial yardımın nə vaxt, hansı hallarda və formalarda göstərilməsi ilə bağlı konkret sahəvi qanunlar müqayisəli şəkildə tədqiq edilmişdir.

MDB respublikalarının hər birinin sosial təminat qanunvericiliyinin məzmununa və işlək mexanizminə irad bildirmədən ümumilikdə, bu qanunlara öləri də olsa nəzər salmaqla onların müsbət tərəflərini müəyyən etməyə və onları Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik bazası ilə də müqayisə etməyə çalışmışıq.

MDB üzvləri olan milli respublikalarda bu problemin həlli ilə bağlı kifayət qədər işlər görüldüyünü və müvafiq qanunvericilik bazasının mövcud olmasını etiraf etməklə bərabər [14,s.73], həm də hər bir ölkədə bu sahədə vəziyyətin heç də eyni olmadığı qeyd edilmişdir.

MDB ölkələrində sosial təminat qanunlarının şərhinin verildiyi bir sıra kitablar, dərsliklər və monoqrafiyalar mövcuddur [10-13;15;18]. Bu sahənin aktual problemlərinə aid dissertasiyalar və digər tədqiqat işləri kifayət qədərdir [8]. Rusiya Federasiyası elmi yaradıcı işlərin miqyası baxımından lider mövqedədir.

Hal-hazırda Rusiya Federasiyası və digər keçmiş ittifaq respublikalarında bu sahəyə aid bir sıra qanunlar qəbul edilmiş, digər tərəfdən mövcud qanunvericilik bazası ilbəl təkmilləşdirilmişdir. Sosial təminat qanunlarının əhatə və tətbiq sahəsi özlüyündə olduqca genişdir. Vətəndaşların sosial müdafiəsi və təminatı, sosial təminatın standartları və kateqoriyaları, bu qanunların tətbiqi istiqamətləri və digər vacib məsələlərdən bəhs edilməsi onların məzmun və mahiyyətini müəyyən edən ən əsas istiqamətlərdir.

Vətəndaşların sosial müdafiəsi qanunlarının sahələri və əhatə imkanları geniş olmaqla yanaşı həm də müxtəlif əhali kateqoriyalarına aid olması imkanları baxımından da fərqlidir.

İlk olaraq, MDB-ə üzv ölkələrin sosial təminat qanunlarının həm məzmununda, həm də onlara yanaşma tərzində aydın görünən fərqlərin səbəblərini göstərmək istərdik. Bu səbəblər sözsüz ki, çox ola bilər. Lakin hesab edirik ki, bunlardan ən əsası keçmiş ittifaqın buraxılmasından keçən təxminən 30 illik bir müddətdə hər bir dövlətin sosial-iqtisadi inkişafı, müxtəlif sahələrdə qazanılmış nailiyyətlər, həmçinin mövcud inkişaf səviyyəsi və dövlətin, əhalinin maddi rifahının yaxşılaşdırmaq imkanları ilə əlaqədardır.

Sosial təminat qanunvericiliyinin məzmunu və əhatə sahələri müxtəlif olduğu kimi MDB ölkələrini təmsil edən hüquqşünasların sosial təminat məsələlərinə yanaşma tərzini, bu sahə ilə bağlı qanunvericilik aktları və digər sənədlərin prinsiplərinə münasibətlərinin də, fərqli olduğunu göstərmək olar.

Rusiya Federasiyası və Qazaxıstan Respublikasının qanunvericilik bazasında sosial təminat qanunlarının qəbulu ilə yanaşı, bu qanunların işlək icra mexanizmlərinin hazırlandığını da, xüsusi qeyd etmək yerinə düşərdi.

Qazaxıstan Respublikasında hüquqi ədəbiyyatlarda belə bir mövqə hakimdir ki, sosial təminat dedikdə əmək stajından və fəaliyyətinin nəticələrindən asılı olmayaraq cəmiyyətdə maddi nemətlərin və digər imkanların vətəndaşlar arasında bölünməsi başa düşülməlidir [18].

Belorusiya, Tacikistan və daha bir neçə respublikaların qanunvericiliyində sosial təminat hüququnun bazası, sosial təminat qanunlarının tətbiqi sahələrinin səviyyəsinin göstərilməsi o qədər də qənaətbəxş səviyyədə deyildir.

Belorusiyalı hüquqşünasların fikrincə sosial təminat hüququ alimentar xarakter daşıyır. Belə ki, adətən qəbul olunduğu kimi maddi nemətlərin və imkanların müxtəlif məqsədlərə təyinatı deyil, onların bölünməsinin hüquqi formaları nəzərdə tutulur [13,s.14-16].

XXI əsrin əvvəllərindən başlayaraq, milli hüquq sahələrindən olan sosial təminat qanunvericiliyinin də dünya praktikasında kifayət qədər fəaliyyət tarixi olan, mövcud qanunvericilik bazasının məzmununa uyğunlaşdırılması prosesinin güclənməsi özünü açıq şəkildə büruzə verir. Bu zaman qeyd etdiyimiz kimi, bu sahə ilə bağlı artıq formalaşmış və möhkəmlənmiş yanaşma formaları və prinsiplial mühakimələrlə bərabər yeni başlayan milli dövlət quruculuğunun başlıca xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılan, mövcud sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsini göstərən qanunlar da qəbul olunaraq əhalinin sosial müdafiəsi məsələlərinin həllinə yönəlmişdir.

Faktlara müraciət edək. Qazaxıstan Respublikasında sosial təminat qanunvericiliyi ümumi, xüsusi və əlavələr bölməsinə ayrılır [18].

Digər MDB respublikaları qanunvericiliyində də, demək olar ki, buna yaxın mövqelər təkrarlanır [10;11]. Lakin bəzi respublikalarda bu sahəyə aid qanunvericiliyin bölmələrində bəzi məsələlərin və məqamların şərhində oxşarlıq, o cümlədən əmək təqaüdü, xəstəliyə, əlilliyə, işsizliyə görə və digər hallarda müəyyən olunmuş müavinətlərə aid qanunvericilik aktlarının adları çəkilən üç bölmədən hansına aid edilməsi və bəzi məsələlərin şərhində mücərrəd hallar müşahidə edilir.

Rusiya Federasiyası, Qazaxıstan Respublikası qanunvericiliyində məsələlərin qoyuluşu, onların məzmunu ətraflı təhlil edilir [10;17]. Lakin Tacikistan, Qırğızıstan, Türkmənistan respublikalarının qanunvericiliyində [9;10;17] çox vaxt ümumi müddəaların şərhinə üstünlük verildiyi görünür.

Ukraynada sosial təminat qanunvericiliyində bütün problemlərin həll edildiyini, bütün qanunların artıq tam şəkildə qəbul edildiyini söyləyə bilməsək də, amma nəticələrin qənaətbəxş olduğunu etiraf etməliyik. Ölkədə sosial təminat qanunvericiliyinin əksər istiqamətlərində artıq formalaşmış, YEtkin baxış və münasibətlərin olduğu, qanunvericiliyin ümumi sahə ilə bağlı məsələlərin şərhində səmərəli müddəaların çoxluğu aydın görünür [15,s.7].

Belə ki, Ukrayna qanunvericiliyinə görə sahə qanunları və onun əsas istiqamətləri geniş şərh edilir. Respublikanın əksər hüquqsünaqları sosial təminat qanunvericiliyinin ümumi sahəsindəki istiqamətləri aşağıdakı kimi göstərilir:

1) sosial təminat qanunlarının predmeti və əhatə dairəsi; 2) dövlət sosial təminat standartları və onların təminatı; 3) sosial risklər; 4) sosial prinsiplər; 5) icbari dövlət sığortası; 6) sosial təminat hüququnun reallaşdırılması [16].

Qeyd etməliyik ki, Rusiya Federasiyası, Ukrayna və Qazaxıstan Respublikalarında sosial təminat qanunlarının belə sahələrə ayrılması məsələsində ciddi fərqlər müşahidə edilmir. Fərq yalnız istiqamətlərin ümumi sayı ilə bağlıdır. Məsələn, Ukrayna qanunvericiliyində, eləcə də hüquqi ədəbiyyatlarda verilmiş istiqamətlərin sayı Rusiya ilə müqayisədə bir qədər azdır, ya da adları başqadır.

Ukrayna Respublikasında hüquqi ədəbiyyatlarda sosial təminat qanunvericiliyinin bölmələrinin təsnifatında xüsusi bir dəyişiklik müşahidə edilməsə də, xüsusi bölməyə sığorta və qeyri-sığorta müavinəti, sosial yardım və sosial xidmət kimi 3 yeni sahə əlavə edilmişdir. Bu isə o deməkdir ki, bəhs edilən qanunvericilikdə bu sahənin məzmununun genişlənməsi digər bölmələrin dəyişməz qaldığı halda baş vermişdir. Digər tərəfdən, tibbi yardım, dövlət sosial yardım, istehsalatda bədbəxt hadisələrdən zərər çəkmiş insanlara sosial yardım və digər xidmətlər xüsusi hissəyə daxil edilməmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bəzi fərqli xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, MDB-ə üzv olan ölkələrin əksəriyyətində sosial təminat qanunvericiliyində, onun prinsip və kateqoriyalarında elə ciddi fərqlər müşahidə edilməmişdir. Lakin Rusiya Federasiyası və Qazaxıstan Respublikası qanunvericiliyindəki Ümumi və Xüsusi bölmələr özləri də bir neçə YErə bölünürlər [10;17].

Ümumiyyətlə, qeyd etməliyik ki, MDB-ə üzv olan ölkələrin əksəriyyətində sosial təminat qanunvericiliyi insanların daha çox müraciət etdiyi, məlumatlandırılmasının zəruri olduğu

məsələdir. Buna görə də, sosial təminat qanunları ilə bağlı əhali arasında təbliğat işlərinin görülməsi olduqca vacibdir.

MDB ölkələrinin sosial təminat qanunvericiliyində ən işlək və ən çox müraciət edilən sahə əmək pensiyası haqqında qanundur. Sonrakı HYERlərdə uşaqlı ailələrə yardım, əlillik pensiyası məsələləri dayanır. Sosial təminat qanunvericiliyində əmək təqaüdlərinin təyini, eyni zamanda əksər respublikaların qanunvericiliyində bu məsələlərdə ümumi cəhətlərin çox olması ilə diqqəti cəlb edir. Bu məsələlər fərqlər olsa da, onlar yalnız təqaüdlərin təyin olunması üçün yaş həddi müxtəlifliyi ilə bağlıdır. Bu qanunların məzmununda bir neçə ikinci dərəcəli və ya prinsiplial olmayan fərqli halların olduğunu da görürük.

Sosial təminat qanunvericiliyində daha çox fərqlərin olduğu sahələrdən biri də, ailədə yeni doğulan uşaqlara görə təyin edilən birdəfəlik müavinət məsələsidir.

Belorusiya Respublikasında yeni doğulan ilk uşağa görə yaşayış minimumunun 5 misli miqdarında birdəfəlik müavinət təyin olunur. Ailədə ikinci və bundan sonrakı uşaqların doğulması zamanı göstərilən yardım yaşayış minimumunun 7 misli qədər müəyyən edilir. Respublikada 3 yaşından yuxarı uşaqlara görə göstərilən yardımın müəyyənləşdirilməsi zamanı ailənin aylıq gəlirlərinin miqdarı əsas götürülür [14].

Qazaxıstan Respublikasında da vəziyyət bir qədər fərqlidir. Belə ki, ölkə qanunvericiliyinə görə, yeni doğulan körpə üçün təyin edilən müavinətin miqdarı Belorusiya, Ukrayna və Mərkəzi Asiya Respublikalarında olduğundan yuxarı olmaqla bərabər, bu yardım ailədə hər yeni uşağın doğulması ilə proporsional olaraq artır [18].

Özbəkistan Respublikası qanunvericiliyində isə uşaqlı ailələrə yardımın forma və miqdarı ərazi inzibati idarəçilik vahidlərinin hər birində fəaliyyət göstərən şuraların iclaslarında müəyyənləşdirilir [18]. Göstərilən yardım hər bir ailədəki uşaqların sayından asılı olaraq, bir uşaq üçün minimum əmək haqqının 50 %-i, 2 uşaq üçün 100 %, 3 və daha çox uşaq üçün 140 % miqdarında müəyyən edilir.

Eyni qanunlar Rusiya Federasiyası, Qırğızıstan, Tacikistan və digər respublikalarda da mövcuddur [8;9;16]. Bu qanunların fərqli cəhətləri müavinətlərin miqdarının müəyyənləşdirilməsi, miqdarı və ödənilməsi formalarında. Bu baxımdan, ən yüksək göstərici Rusiya Federasiyasına, ən aşağı göstəricilər isə Mərkəzi Asiya respublikalarına aiddir.

Son illərdə tək regionda deyil, eyni zamanda keçmiş ittifaq məkanında öz inkişaf göstəriciləri ilə öndə gedən Azərbaycan Respublikasının bu baxımdan fərqli vəziyyətdə olması şübhəsiz qəbul edilmiş reallıq olmaqla bərabər, həm də bu sahə ilə bağlı qanunvericilik bazasının daim təkmilləşdirilməsi və əhalinin sosial müdafiəsinin səviyyəsinin durmadan yaxşılaşmasıdır.

Azərbaycan Respublikasında sosial təminat qanunvericiliyindəki bütün bölmələr məzmunu, kateqoriya və standartlarının dolğunluğu ilə diqqəti daha çox cəlb edir [2]. Dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra, ölkə rəhbərliyi əhalinin sosial təminatı ilə bağlı bütün məsələləri daim diqqət mərkəzində saxlamış və bu sahə ilə bağlı mövcud qanunvericilik bazası hər il təkmilləşdirilmişdir.

Sosial təminat hüququ Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsində əks olunmuşdur [1]. Sosial təminat dövlətin sosial funksiyası ilə birbaşa bağlıdır. Bu hüquq onu ifadə edir ki, özünü saxlamaq qabiliyyətindən məhrum olmuş, yaxud başqalarına nisbətən cəmiyyətdə daha çox sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şəxsin öz yaşayışını təmin etmək üçün dövlətdən müəyyən məbləğ əldə etmək hüququ vardır. Bu zaman hər bir şəxsə əvəzsiz olaraq müəyyən məbləgdə pul vəsaitinin verilməsi və ya digər güzəştlər edilə bilər.

Dövlət büdcəsinə yığılan və sosial məqsədlər üçün ayrılan pul vəsaiti sosial təminata xərclənir. Bu hüquq dövlətin iqtisadi inkişafından asılı olduğundan hər dövlətdə fərqli xarakter daşıyır. Qanunda göstərilir ki, hər kəsin sosial təminat hüququ vardır, amma bununla belə, ilk növbədə onun ailə üzvləri sözügedən şəxsə yardım etməlidir.

Sosial təminat vəsaitlərinin toplandığı qurum Dövlət Sosial Müdafiə Fondudur. O, aztəminatlı ailələrin sosial təminatlarla maliyyələşdirilməsi ilə məşğul olur. Dövlət sosial sığorta sistemi dünyanın bir çox ölkələrində mövcuddur. Sosial təminatlar pensiya, müavinət formasında müntəzəm olaraq qanunda göstərilmiş vaxtda ödənilməlidir. Aşağıda qeyd olunan hallar sosial təminat hüququnu müəyyən edir:

- qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatmaq;
- xəstəlik;
- əlillik;
- ailə başçısını itirmək;
- əmək qabiliyyətini itirmək;
- işsizlik.

Azərbaycan Respublikasında sosial təminat qanunvericiliyi kifayət qədər formalaşmış cəmiyyətdəki yüksək sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinə uyğun gəlir. Respublikada əhalinin, hətta hər bir vətəndaşın sosial təminatı məsələləri qabaqcıl dünya təcrübəsinə əsaslanaraq, ən operativ formada həyata keçirilir. Hüquqi ədəbiyyatlarda bu problemin müxtəlif məsələlərinə aid qanunlar ətraflı şərh edilmişdir [3;4;6;7].

Sosial təminat qanunvericiliyi bölmələrində yeni şöbələrin əlavə edildiyinin və onların geniş şərhinin şahidi oluruq. Təkcə onu qeyd etmək kifayət edir ki, Azərbaycan Respublikasında sosial təminat qanunu qəbil edildiyi 2006-cı ildən bu günə kimi ona 60-dan çox əlavə düzəlişlər edilmiş, hətta qanun öz bir sıra yeni şöbələrlə zənginləşdirilmişdir [2;8]. Yeni şöbələrdən ən işlək və demək olar ki, hər il yenilənən və təkmilləşən qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial təminatı qanunvericiliyi nisbətən yeni olsa da, bura yönələn dövlət vəsaitinin çoxluğu diqqəti cəlb edir.

Müharibə şəraitində olan bir ölkə olmağımıza baxmayaraq, 2020-ci il maliyyə ili də daxil olmaqla, hər il dövlət büdcəsində sosial xərclər üçün nəzərdə tutulmuş bölmə genişlənməmişdir.

Prezident İlham Əliyevin 2019-cu il 18 iyun tarixli Sərəncamına əsasən ölkədə yeni qanunvericilik təşəbbüsü kimi əmək pensiyasının minimum məbləğinin 25 faiz artırılaraq cari il oktyabrın 1-dən 160 manatdan 200 manata çatdırılması təmin edilmişdir [5]. Bu artım 660 min pensiyaçının əhatə edilməsi deməkdir. Bu, o, deməkdir ki, ölkədə minimum əməkhaqqının, həmçinin müxtəlif sahələrdə çalışanların əmək haqlarının və minimum pensiyanın artırılması iki milyondan çox vətəndaşın əmək haqqı və pensiyasında ciddi artıma imkan vermişdir.

Nəticə

MDB respublikalarının sosial təminat qanunvericiliyi ilə bağlı apardığımız araşdırmalar bizə əsas və mühüm olan məsələləri müəyyən etməkdə yardımçı oldu. Qeyd edilməlidir ki, sosial-iqtisadi baxımdan dünyada inkişaf etməkdə olan ölkələr kateqoriyasına daxil edilən respublikaların əksəriyyətində bu sahədə qanunvericiliyin məzmununu inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə əksər parametrlər baxımından geri qalmaqdadır. Bunun səbəbi anlaşılandır.

İnkişaf baxımından keçmiş ittifaqda mərkəzin büdcəsindən əlavə vəsaitlər alan respublikaların cəmi 20-30 illik müstəqillik dövründə Rusiya Federasiyası, Azərbaycan Respublikası kimi sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə öndə gedən milli dövlətlərin səviyyəsinə yaxınlaşması və ya çatması qeyri-real ola bilər. Çünki dövlətin öz vətəndaşlarının qayğısına qalması, onun maddi rifahının yaxşılaşdırılması üçün addımlar atması, o cümlədən sosial təminat məsələlərini uğurla həll etməsi onda baş tutur ki, onun kifayət qədər formalaşmış, yaxud zəngin iqtisadi potensialı və maddi imkanları olmuş olsun. Sosial təminat qanunları da yalnız cəmiyyətin iqtisadi inkişaf səviyyəsindən irəli gələn, ondan bəhrələnən rəsmi qanunvericilik sənədidir.

Eyni zamanda həm Rusiya Federasiyası, həm də Azərbaycan və Qazaxıstan Respublikalarının sosial təminat qanunvericiliyində qabaqcıl dünya təcrübəsinə və standartlarına uyğunlaşdırılmalı müəyyən məqamların və sahələrin olması da məlum olmuşdur.

Həmçinin məlum olmuşdur ki, MDB respublikalarının aralarında sosial təminat qanunvericiliyi sahəsində əməkdaşlıq formaları, bunu şərtləndirən ikitərəfli müqavilələr, təcrübə

mübadilələri ya zəif təşkil edilmişdir, ya da yox dərəcəsindədir. Halbuki, bu məsələ aktuallığı və səmərəliliyi baxımından beynəlxalq təcrübədə özünü doğrultmuşdur.

Bu məsələ ilə bağlı tədqiqatın yekunu olaraq qeyd etmək olar ki, sosial təminat qanunvericiliyi və əhalinin sosial müdafiəsinin təşkili baxımından Azərbaycan Respublikası MDB, hətta Avropa miqyasında ön mövqelərdən birində olmaqla, bu sahəyə diqqət dövlətin sosial iqtisadi siyasətində prioritet istiqamətlərdən birini təşkil edir.

ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В РЕСПУБЛИКАХ СНГ

Э.Ф. Бахшалиев

В статье анализируются законы о социальном обеспечении, принятые в национальных республиках Содружества Независимых Государств. Указывается, что в этих Государствах проделана определённая работа по решению рассматриваемых проблем.

Однако, ситуация в этой области не во всех странах и не всегда удовлетворительная. Отмечается важность проведения пропагандистских мероприятий по вопросам законодательства социальных обеспечений. Отмечается также, что законодательство по социальному обеспечению Азербайджанской Республики отражает уровень социально-экономического развития в обществе. В республике вопросы социального обеспечения населения, каждого гражданина решаются оперативно и на основе международной практики. На основе анализа различных вопросов, рассматриваемых в юридической литературе, даны всесторонние комментарии соответствующих законов.

Ключевые слова: обеспечение, закон, пособие, дети, семья, возраст, принцип, разница, страна.

SOCIAL SECURITY LEGISLATION IN CIS COUNTRIES

E.F. Bakhshaliyev

The article deals with the laws of the social security of the national republics of the Commonwealth of Independent States. It is stated that in order to solve this problem many works have been carried out in the republics of the CIS. But the situation in this area is not all countries and is not always satisfactory. The importance of awareness-raising activities on social security legislation is noted. States that the law on social security of the Republic of Azerbaijan reflects the level of social and economic development in society. In the Republic, issues of social security for the population and every citizen are resolved promptly and on the basis of international practice. The literature on State legislation details the various issues of the problem.

Keywords: provision, law, allowance, children, family, age, principle, difference, country

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası-Bakı, "Hüquq yayımı evi"-2018.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondu haqda Əsasnamədə dəyişikliklər barədə» 2016-cı il 24 iyun tarixli Fərmanı. <http://www.huquqiaktlar.gov.az> Statem ent Details.aspx? statem entld=40881.
3. Əliyev M.N. Sosial təminat hüququnun mənbələri kimi beynəlxalq hüquqi aktların ümumi xarakteristikası Beynəlxalq hüquq və İntegrasiya problemləri. №1. Bakı. 2006. s.28-30
4. Əliyev M.N. Sosial təminat hüququ. Adil oğlu. Bakı. 2007. 460 c.
5. İki milyondan çox vətəndaşı əhatə edən sərəncamlar.
6. <https://banco.az-az/news/iki-milyondan-cox-vetendasi-ehate-eden-serencamlar>.
7. Mürşüdoğru Ü. I. Sosial müavinət və təqaüdlərin hüquqi tənzimi. Avropa. Bakı. 2013.
8. Sadıqov Ə.İ. Beynəlxalq iqtisadi hüquq. Bakı Universiteti. Bakı. 2008. 396 c.
9. Sosial muavinətlər haqqında Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 7 fevral tarixli Qanunu. <http://www.e-qanun.az> fram evvork-11508
10. Abdurahmanova Mukadamhon Zokirhonovna. Osobennosti razvitiya i modernizacii sistemi

- socialnoy zashhiti naseleniya v nacionalnoy ekonomike Tadzhikistana(dissertaciya). Hudzhand. 2018. 168 s.
11. Kodzhomuratova Rasiya Nazarbekovna. Asanakunova Qulzhan Bukarbaevna. Socialnaya zashhita naseleniya v Kirqizstane. Izvestiya Kirqizskoqo qosudarstvennoqo tehlicheskoqo universiteta. № 1 (37). 2016. s.400406.
  12. Pashkova Q.Q. Pravo socialnoqo obespecheniya. Izdatelskiy Dom Tomskoqo qosudarstvennoqo universiteta. Tomsk. 2018. 160 s.
  13. Pilipenko P.D., Burak V.Ya. Pravo socialnoqo abezpechennya. Vidavnichiy Dim In Jure.2006. 496 s.
  14. Postovalova T.A. Pravo socialnoqo obespecheniya Respubliki Belarus. Peresvet. Minsk. 2013. 654 s
  15. Pravo socialnoqo obespecheniya. V 2 chastyah.Chast 1. Obshhaya chast. Gr.GU im. Ya.Kupali. Qrodno. 2011. 418 s.
  16. Romanov A.A. Nekotorye aspekti pensionnoqo obespecheniya v stranah SNG Pensiya. 2006. № 11. s. 71-80.
  17. Sirota I.M. Pravo socialnoqo obespecheniya v Ukraine. Odissey.Odessa. 2000. 436 s.
  18. Sistema socialnoi zashitiy naseleniya Turkmenistana. <http://infoabad.comobschestv'o-i-ekonomika-sistema-socialnoi-zashitiy-naseleniya-turkmenistana.html>
  19. Socialnoe obespechenie v Respublike Kazahstan. https://studme.org/307192/pravo/sotsialnoe_obespechenie_respublike_kazahstan
  20. Usmanova M. Sattarova G. Pravo socialnoqo obespecheniya Respubliki Uzbekistan. Tashkentskiy Gosudarstvenniy yuridicheskiy universitet. 2016. 305 s.

REFERENCES

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası-Bakı, “Huquq yayımı evi”-2018
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasının Emək və Ehalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondu haqda Əsasnamədə dəyişikliklər barədə» 2016-cı il 24 iyun tarixli Fərmanı. <http://www.huquqiaktlar.gov.az> Statem ent Details.aspx? statem entId=40881.
3. Aliyev M.N. Sosial təminat hüququnun mənbələri kimi beynəlxalq hüquqi aktların ümumi xarakteristikası Beynəlxalq hüquq və inteqrasiya problemləri. №1. Bakı. 2006. s.28-30.
4. Aliyev M.N. Sosial təminat hüququ. Adil oqlu. Bakı. 2007. 460 c.
5. İki milyondan çox vətəndaşı ehatə edən sərəncamlar. <https://banco.az-'az/news/iki-milyondan-cox-vetendasi-ehate-eden-serencamlar>.
6. Mürşudov U.İ. Sosial müavinət və təqaüdlərin hüquqi tənziimi. Avropa. Bakı. 2013.
7. Sadiqov E.İ. Beynəlxalq iqtisadi hüquq. Bakı Universiteti. Bakı. 2008. 396 c.
8. Sosial müavinətlər haqqında Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 7 fevral tarixli Qanunu.
9. <http://www.e-qanun.az> fram evvork-11508.
10. Abdurahmanova Mukadamhön Zokirhonovna. Osobennosti razvitiya i modernizacii sistemi socialnoy zashhiti naseleniya v nacionalnoy ekonomike Tadzhikistana(dissertaciya). Hudzhand. 2018. 168 s.
11. Kodzhomuratova Rasiya Nazarbekovna. Asanakunova Qulzhan Bukarbaevna. Socialnaya zashhita naseleniya v Kirqizstane. Izvestiya Kirqizskoqo qosudarstvennoqo tehlicheskoqo universiteta. № 1 (37). 2016. s.400406.
12. Pashkova Q.Q. Pravo socialnoqo obespecheniya. Izdatelskiy Dom Tomskoqo qosudarstvennoqo universiteta. Tomsk. 2018. 160 s.
13. Pilipenko P.D., Burak V.Ya. Pravo socialnoqo abezpechennya. Vidavnichiy Dim In Jure.2006. 496 s.
14. Postovalova T.A. Pravo socialnoqo obespecheniya Respubliki Belarus. Peresvet. Minsk. 2013. 654 s.
15. Pravo socialnoqo obespecheniya. V 2 chastyah.Chast 1. Obshhaya chast. Gr.GU im. Ya.Kupali. Qrodno. 2011. 418 s.

16. Romanov A.A. Nekotorye aspekti pensionnoqo obespecheniya v stranah SNG Pensiya. 2006. № 11. s. 71-80.
17. Sirota I.M. Pravo socialnoqo obespecheniya v Ukraine. Odissey.Odessa. 2000. 436 s.
18. Sistema socialnoi zashitiy naseleniya Turkmenistana. <http://infoabad.comobschestv'o-i-ekonomika-sistema-socialnoi-zashitiy-naseleniya-turkmenistana.html>
19. Socialnoe obespechenie v Respublike Kazahstan. https://studme.org/307192/pravo/sotsialnoe_obespechenie_respublike_kazahstan
20. Usmanova M.Sattarova Q.Pravo socialnogo obespecheniya Respubliki Uzbekistan. Tashkentskiy Qosudarstvennyi juridicheskiy universitet. 2016. 305 s.

Müəllif haqqında məlumat

Soyadı, adı, atasının adı	Baxşəliyev Eynulla Fazil oğlu
İş yeri	AMEA İnsan Haqları və Hüquq İnstitutu
Vəzifəsi	Elmi işçi, disertant
Maraq sahəsi	müasir beynəlxalq münasibətlər
E-mail	eynullabashaliev@mail.ru
Əlaqə telefonu	(+994) 70 386 86 86

Rəyçi: h.f.d., dos. S.Y. Qasimov